

föreläsningarna. Alltför heltäckande läromedel medför lätt en risk att läraren känner sig överflödig.

Fredrik Schoug, Lund

Gränsmöten. Kulturhistorisk antologi för Bohuslän, Dalsland och Østfold. Rolf Danielsson och Anders Gustavsson (red.). Strömstads museums förlag, Strömstad 1999. 255 s., ill. ISBN 91-973617-1-2.

I sitt förord deklarerar bokens redaktörer, att forskningsprojektet *Gränsens kulturmöten* tar fasta på gränsrelationer från sent 1800-tal fram till nutiden i Bohuslän, Dalsland och Østfold. Vid riksgränsen ser man den stora rikshistorien på ett spännande sätt möta den regionala och lokala historien, men det är, naturligt nog, människorna vid gränsen, som står i centrum för intresset.

Frågorna de ställer till det insamlade materialet är om det finns en speciell gränsregion samt *hur* man från statsmakternas sida hanterat gränsen.

Bokens författare har att i sina uppsatser besvara dessa frågor och andra. De visar en stor ambition och kommer med givande aspekter, även om de genomgående inte ger svar på de inledningsvis ställda frågorna. Bland författarna och ämnena kan nämnas att Else-Britt Brevig Andersen skriver om byggnadsskick, Jimi Axelsson om stenhuggare, Rolf Danielsson om sten i gränsen, Lena Eriksson om halmslöjd, Christine Fredriksen om handel, Arvid Johanson om flyktingar, Lars Linge om Enningdalen och Anders Gustavsson om kulturkontakter.

Bland dessa har Lars Linge sedan 1969 dokumenterat sin kunskap om gränshandel. I de av recensenten 1993 redigerade studierna kring Göta älv skrev han om denna älv som riksgräns och handelsled. Denna gång är gränssträckan från Vassbotten till Idefjorden i blickpunkten. Timmer flottades från Bullarebygden på Enningdalälven till sågverken i norska Enningdalen, men den svenska gränskommissionen ville konsekvent förhindra att Norge kom i besittning av älvens båda stränder. Redan Harald Stake, Bohusläns förste svenske landshövding, insåg dalens handelspolitiska betydelse, och den utgjorde länge ett gränshandelsproblem. Det kom att gälla tillgången på timmer, städernas roll i trälasthandeln samt tullbeläggningen. Linges artikel bygger på ett stort underlagsmaterial, otryckta och tryckta källor och litteratur.

Anders Gustavsson visar framför allt att flödena i form av arbetsvandringar, gränshandel och smuggling, likaväl som idéer och sociala kontakter, tagit skilda riktningar under olika tider i historien, allteftersom de yttre förutsättningarna förändrats både ekonomiskt, politiskt, militärt och juridiskt på såväl riksplånet som regionalt och lokalt.

Utmaningen för etnologerna är att analysera de processer som ägt rum över tid både nationellt, regionalt och lokalt samt visa på både förändringar och stabilitet.

Idéer om att följa upp här vunna resultat och koppla en del av dem till ett närliggande projekt kring fornminnen och byggnadsminnen, Ekomuseum Gränsländ, visade sig framgångsrika. Det formas bl.a. av Krokstrands stenhuggarsamhälle, Greby gravfält, Fredrikstens fästning, Röd herrgård samt konstmuseet i Hvaler. Som projektledare för Ekomuseet står Gunn Mona Ekornes, Halden och Lars-Erik Hammar, Strömstad.

En förteckning över B-uppsatser i anslutning till gränsprojektet visar på ytterligare infallsvinklar kring gränsområdets kontakter, arbete och fritid vid sekelskiftena, politiska och miljörelaterade konflikter kring fisket m.m.

Studiet av regioner och gränskulturer har här således åter börjat tilldra sig intresse medan det på kontinenten nog funnits kvar genom decennierna.

Behovet av register och sammanfattning känns påkallat.

Allan T. Nilson, Göteborg

Roger Jacobsson: *På bokhistoriskt vis. Ouvertyrer och utblickar.* Bokhistoriska skrifter nr 2. Avd. för bok- och bibliotekshistoria vid Lunds universitet. Carlssons, Stockholm 1998. 143 s., ill. ISBN 91-7203-846-2.

En livaktig diskussion pågår för närvarande om huruvida IT-tekniken utgör en social fara, som leder människor in i individuell ensamhet. Senast i raden av böcker är Robert Putnams, men långt tidigare har kommunikationsforskare som Neil Postman och Bob Glass varnat för teknologins styrning av Västerlandets verklighetsuppfattning. Postman talar om tekniken som tvångsnarare än som frihet. Hastigheten och tillgängligheten kan leda till bekymmer.

Mot den här bakgrunden tar Roger Jacobsson ut-

gångspunkt i några bokhistoriska perspektiv, hämtade från bl.a. Princetonprofessorn Robert Darnton och den franska Annalestraditionen, som ser den tryckta boken som metafor för vårt sätt att tänka. Spridningen och läsningen av böcker hänger nära samman med samhällsutvecklingen och den allmänna opinionen. I Sverige är det främst litteratursociologer som bidragit till etablerandet av det bokhistoriska forskningsfältet.

Bokens syfte är, som författaren inledningsvis skriver, inte främst att beskriva bokhistorien från ”lertavlor till cyberspace”, utan snarast att markera ett tvärvetenskapligt anslag och att reflektera över dagens informationssamhälle. Samtliga av de sex essäer som ingår har tidigare varit publicerade på annat håll. De har tillkommit inom ramen för Jacobssons avhandlingsarbete i ämnet bok- och bibliotekshistoria, en kulturanalytiskt inriktad studie om boklig kultur i den svenska provinsen, med tonvikten lagd på utvecklingen i norra Sverige före 1850.

Ämnet för bokens andra essä är tillkomsten av en tryckkultur i provinsen. Etableringen av Umeås första tryckeri 1840 ledde så småningom till att man med det tryckta ordets hjälp kunde föra ett nytt slags samtal på lokal nivå.

Under rubriken ”Läsesällskap och Internetkaféer – samtidsflugor” visar Jacobsson att det som till synes är en nutida revolutionär omvälvning av kommunikationssystem och informationsbehandling istället är traditioner med femhundra år på nacken. De nya sociala miljöer som de framväxande internetkaféerna utgör, beskrivs som inrättningar av social samhörighet, ofta till och med medlemsbaserade. Här har sannolikt utvecklingen efter att boken skrevs, rusat förbi detta konstaterande. Idag använder ungdomar världen över helt enkelt internetkaféer som en billigare kommunikationsvariant än telefonen, oberoende av samhörighet och gemenskap. För bokhistorikern är det dock främst parallellerna mellan internetkaféerna och 1800-talets borgerliga läsesällskap som är intressanta. Läsesällskapen hade samma form av samhörighet och lokal delaktighet som sitt kulturella nav, menar han.

Hur har nya idéer påverkat samhällen och politiska system? är en fråga som ställs. Svaret ges med hjälp av Darntons tolkning av franska revolutionens bakomlig-

gande orsaker som ett kulturellt teckensystem, ett kommunikativt nätverk, som fortfarande är tillgängligt ”på bokhistoriskt vis”.

I en kritik mot den äldre bokhistoriska forskningens kvantitativa, deskriptiva och redovisande arbetssätt resonerar Jacobsson i en av essäerna för ett kulturanalytiskt, problematiserande angreppssätt. Den historiska antropologin är den metod han tar till sin hjälp. Carlo Ginzburgs bok om mjölnaren Menocchio tjänar som förebild då han diskuterar hur historisk antropologi är något annat och bättre än den kollektivistiska mentalitetshistorien. Även i detta avsnitt får Robert Darnton stort utrymme med den metod som han, i boken *Stora kattmasakern ...*, tillämpar för att få syn på de tanke-mässiga förutsättningarna för franska revolutionen.

Avslutningsvis poängteras hur vi alltid använder oss av olika informationsteknologier i vår kommunikation. Det skrivna ordet har fungerat som kommunikationsmedel i femtusen år, vilket egentligen omöjliggör att just vår tid skulle vara informationsålderns. Viljan att informera har genomsyrat hela mänsklighetens historia. Den nya informationsteknologin har ej heller på något nämnvärt sätt förändrat maktrelationerna i samhället. Samma institutionella strukturer som etablerade kommunikationen under 1800-talet, förmedlar den idag. Förvisso skapas också nya sociala och rumsliga strukturer och dimensioner av nya kommunikationer. På så sätt har informationssamhället erbjudit stora möjligheter. Men Jacobsson lyfter också fram den problematik som Ilshammar och Larsmo tagit upp i boken *net.wars.kampen om nätet* (1997), nämligen att Nätet skapar ”en ny uppdelning av mänskligheten, men efter gamla skrankor: vi som har Internetaccess, och dom som inte har det”. Huruvida informationssamhället skall lyckas modernisera nationen på samma sätt som industrisamhället gjorde, det är alltså en demokratisk fråga som handlar om social mobilisering.

Bortsett från en del upprepningar är detta en mycket trevlig och läsvärd bok, vars initierade tänkestycken över informationssamhället i kombination med ett trivsamt format, bör inbjuda till läsning. Dess oerhört väl genomarbetade typografi och grafiska form utgör dessutom en bekräftelse på boktryckarkonstens och estetikens roll i det framtida upplevelsesamhället.

Birgitta Svensson, Lund